

**Yrd. Doç. Dr.
Emine Yeşim BEDLEK**

*Bingöl Üniversitesi, İngiliz Dili ve
Edebiyatı Bölümü
ybuyukaslan@gmail.com*

Eser Geçmişi: 20 Tem 2017 / 27 Tem 2017

DOI: 10.21551/jhf.329900

Küçük Asya'dan Yunanistan'a: Tarih, Bellek ve Göç

From Asia Minor to Greece: History, Memory and Migration

ÖZET

Tarih ve bellek çalışmaları günümüzün en çok tartışılan konularının başında gelmektedir. Resmi tarih devlet söylemi ile oluşturulurken, kişisel tarih bireylerin hafızalarından süzülerek okuyucuya ulaşır. Bellekte iz bırakan olaylar sözlü tarih çalışmaları ile gelecek nesillere aktarılır. Sözlü tarih çalışmaları ile gün yüzüne çıkan bireylerin geçmişleri bize geçmişte yaşanan olayların bireylerin üzerinde bıraktığı derin izler ve travmalar hakkında daha detaylı bilgiler verir. Yiannis Karatzoglou da yaşadıklarını kaleme alarak 1923'te Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Lozan Anlaşması ile Anadolu'dan göç eden binlerce Rum'un yaşadıklarını günümüze ulaştırır. Bu çalışma tarih ve bellek çalışmaları ışığında Türkiye ve Yunanistan'ın sosyal, kültürel ve politik kararlarının bireyler üzerindeki etkisini Yiannis'in anıları üzerinden incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Bellek, travma, Lozan Anlaşması, mübadele, Pontus.

ABSTRACT

History and memory studies are among the most controversial topics of our era. While the official history is made up of state discourse, personal history reaches the reader through the memories of the individuals. The events that leave traces in memory are passed on to future generations by oral history studies. The pasts of individuals whose individual experiences are unpacked by the oral historians give us more detailed information about the traumas individuals. Yiannis Karatzoglou also documents his past in order to pass the traumas of migration due to the Lausanne Convention signed in 1923 between Greece and Turkey. This study examines the impact of the social, cultural and political decisions of Turkey and Greece on individuals through the life story of Yiannis in the light of history and memory.

Key Words: Memory, trauma, Lausanne Convention, Pontus, Bafra.

A.GİRİŞ

Tarihe yeni bir bakış açısı ile yaklaşma gereği duyan yirminci yüzyıl insanı, sözlü tarih ve belleğe dayanan yeni bir edebi tür icat etmiştir: Tanıklık Edebiyatı.¹ Bu edebi tür devletlerin resmi tarihlerinden farklı olarak bireylerin yaşadığı ve tanık olduğu savaş, göç, soykırım gibi belleklerde derin iz bırakan travmatik olayları ele almaktadır. Zaman zaman resmi tarih ile çelişen sözlü tarih bireylerin belleklerinde yer eden ve onların özlerini şekillendiren olayları geniş kitleler ile paylaşır. Hayat hikâyesini anlatan kişi geçmişin izlerini bugüne ve geleceğe taşırken, bir yandan da geçmişini yeniden yorumlar. Søren Kierkegaard “hayat ileri doğru yaşanır, ancak geriye doğru anlaşılır” sözü ile geçmişin bugün tekrar tekrar kurgulandığını ifade etmektedir.² Keith Jenkins’e göre geçmiş ile tarih birbirinden tamamen ayrı kavramlardır. Geçmiş, geçmiş zamanda olup biten her şeydir, ancak tarih geçmişin yazıya dökülmüş halidir ve geçmişten bir parçadır. Tarih tarihçilerin ortaya çıkardığı bir üründür.³ Bu bakış açısına göre geçmişini yazıya aktarmayan insanların tarihleri yoktur. Carl Becker’a göre ise tarih geçmişle ilgili belleğimizde kalan her şeydir ve belleği olan herkesin tarihi vardır.⁴ Geçmişini yazıya dökerek kendi tarihini oluşturmak isteyen Yiannis Karatzoglou Türkiye’de başlayan ve Yunanistan’da biten hayat hikâyesini kaleme alarak geçmişin ruhunda bıraktığı izler hakkında bize bilgiler vermektedir. Bu makalenin amacı tarih ve bellek çalışmaları ışığında Türkiye ve Yunanistan’ın aldığı siyasi kararların Yiannis’in belleğinde ve ruhunda bıraktığı izleri incelemektir.

Elizabeth Tonkin’in de ifade ettiği gibi insanların iki çeşit tarihi vardır: “yaşanan tarih” ile “kayıtlara geçen tarih.”⁵ Yaşanan tarih görgü tanıklarının anlattığı tarih iken, kayıtlara geçen tarih ise genelde bir amaca yönelik olur ve sübjektiftir. Oysa sözlü tarih Paul Thompson’ın ifadesiyle resmi tarihten daha demokratiktir çünkü görgü tanıklarına söz hakkı verir ve onların bakış açısından tarihi yeniden yorumlar.⁶ Sözlü tarih bireylerin savaş, göç, kıtlık gibi hem siyasi olayların ve hem de doğal afetlerin karşısında yaşadıklarını gün yüzüne çıkarır. Sözlü tarih bireyin duygularına da yer vererek toplumsal olayların insanların iç dünyasına olan etkilerini ve insanların olaylara bakış açılarını da incelediği için tarih yazımında önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır. Çağımızın tarih anlayışı artık devlet tarihi merkezli olmaktan çıkıp birey merkezli olmaya başlamıştır. Birey merkezli tarih anlayışının en önemli kaynağı ise bellektir. Bellek insanın özüdür ve bellekten süzülen bilgiler ve anılar ışığında insanların özleri ortaya çıkar. Bellek insanların “kişisel, sosyal ve kültürel aidiyetinin anahtarıdır.”⁷ Hatırladıklarımız bizi biz yapar. Bellek bir roman yazarı gibi başımızdan geçen her şeyi kaydeder. Kayda geçen bu bilgilere hayat hikayesi demekteyiz.⁸ Son yıllarda otobiyografi

1 Detaylı bilgi için bakınız, *Witness Literature*, editör Horace Engdahl. Singapore: World Scientific Publishing, 2002.

2 James Collins, *The Mind of Kierkegaard*, Princeton UP, Princeton, 1953, s. 37.

3 Keith Jenkins, *Rethinking History*, Routledge. London, 2003, s. 8.

4 Carl Becker, “Everyman His Own Historian”, *The American Historical Review*, C.. 37, S. 2 (1932), s.222.

5 Elizabeth Tonkin, *Narrating our Pasts: The Social Construction of Oral History*, Cambridge University Press, U.K 1992, s. 2.

6 Paul Thompson, *The Voice of the Past*, Oxford University Press, UK 2000, s. 9.

7 Michael G. Kenny, “A Place for Memory: The Interface between Individual and Collective History”, *Comparative Studies in Society and History*, C. 41, S. 3 (1999), s. 420.

8 Timothy Garton Ash, “On the Frontier”, *Witness Literature*. ed. Horace Engdahl, World Scientific Publishing,

yazımında artış görülmesinin nedeni siyasi ve toplumsal baskılara maruz kalan, toplumun dışına itilmiş etnik ve dini azınlıkların geniş kitlelere yaşadıkları ayrımcılığı anlatma istekleri ile açıklanabilir. Seslerini duyurmanın belki de en etkili yolu budur.

1910 yılında Bafra'da dünyaya gelen Yiannis, anılarını yazmaya başladığında oldukça yaşlıdır ve tamamlamaya ömrü yetmez. Yiannis'in kızı Sophia Kappatos hem babasının aldığı notlardan hem de ondan işittikleri ile babasının hayatını kaleme alır ve Yiannis'in hayat öyküsü önce Yunanca sonra İngilizce *The Promised Journey: Pontus-Kefalonia* başlığı ile yayınlanır. Sophia Kappatos babasının hayatını yazmaya karar verdiğinde bu kararda etkili olan okulda öğrendiği resmi tarih değil, küçüklüğünden beri babasından duyduğu sözlü tarihtir. Sophia ilkokula başladığında okulda babasının Türkiye'den göç etmiş biri olduğunu söylemekten çekinmiştir. Kendisi ve tüm sınıf arkadaşları Atina doğumludur ancak babası Küçük Asyalıdır ve Küçük Asya Türkiye'dir. Önce babasının Türk olduğunu düşünüp öfkelenmiş ve kendisinin de yarı Türk olduğunu düşünerek babasının kökeni ile ilgili konuşmaktan çekinmiştir. Sophia Anadolu'nun eskiden Yunanlılar tarafından kolonileştirildiğini öğrendiğinde babasının saf Yunan olduğuna karar vermiş ve artık bunu paylaşmaktan utanmamaya başlamıştır.⁹ Sophia'nın babasının saf Yunan olduğunu düşünmesi Yunan milliyetçiliğinin etkisini göstermektedir. Bilindiği gibi Yunan milliyetçileri Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden Rumların Yunanlı olduklarını ve Hellenizmi Yunanistan'a taşıdıklarını düşünüyordular.¹⁰ Mübadele ile Yunanistan'ın ulus devlet olma sürecini tamamladıklarını düşünmekteydiler. Türk ve Yunan milliyetçiliği her iki ülke halkını da diğerine karşı nefret söylemi ile eğittiği için Sophia gibi binlerce insanda bu hassasiyet oluşmuştur. Türkler için Yunanlılar, Yunanlılar için Türkler ulusal düşmandırlar.¹¹ Her iki ülke vatandaşı da farklılıklara vurgu yapsa da aslında benzerliklerinin daha fazla olduğunu bilmektedir.¹² Sophia da bu milliyetçi söylemden etkilenen milyonlarca Yunan ve Türk'ten biridir. Türkiye ve Yunanistan'ın aldığı kararlarla hayatı değişen Yiannis 20.yüzyılın en önemli toplumsal olaylarına şahit olmuştur. Yiannis'in hayatını bu makale için önemli yapan önemli tarihi ve toplumsal olaylar şunlardır: Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Lozan Anlaşması ve mübadele, İkinci Dünya Savaşı, Yunanistan'da yaşanan kıtlık ve Yunan İç Savaşı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun en önemli tarihi olaylarından biri de Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'dir. Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan anlaşma gereğince İstanbul dışında Türkiye topraklarında yaşayan tüm Ortodoks Hıristiyan halk ile Batı Trakya dışında yaşayan tüm Müslüman Yunan uyruklu halk 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadeleye tabii tutulmuşlardır.¹³ Bu anlaşmanın amacı Türkiye ve Yunanistan'daki azınlıklar sorununu çözmektir. Fridtjof Nansen'in mübadele

Singapore 2002, s. 62.

9 Sophia Kappatos, *The Promised Journey: Pontus-Kefalonia*, The Foundation of Hellenic World, Greece 2011, s. 19-20.

10 Ayhan Aktar & Damla Demiröz, "Yunan Tarih yazımında Mübadele ve Göç", *Kebikeç: İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi*, C. 22 (2006), s. 87.

11 Alexis Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies*, Palgrave Macmillan, London 2010, s. 3.

12 Umut Özkırımlı & Spyros A. Sofos, *Tormented by History: Nationalism in Greece and Turkey*, Hurst, London 2008, s. 2.

13 Kemal Arı, *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç, 1923-1925*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 1.

fikrini ortaya atan kişi olduğu düşünülür. Ancak Nansen kendisinin Batılı Devletlerin vermiş olduğu görevi yerine getirmeye çalıştığını ve asıl amacının Birinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu geniş ölçekli göçleri yönetmek olduğunu vurgulamıştır.¹⁴ Renée Hirschon'a göre dönemin savaş ortamında her iki tarafın da birbirlerine olan düşmanlığını ve zulmünü bitirmenin muhtemelen tek yolu mübadeledir ve bu kısa vadeli bir çözümdür.¹⁵ Aslında Lozan Anlaşması'nın iki amacı vardır: Anadolu'nun iç ve dış göçlerini yasal hale getirmek ve Türkiye ile Yunanistan'ın nüfusunu homojenleştirmek. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ile ortaya çıkan savaşlar ve ayaklanmalar nedeniyle milyonlarca insan yer değiştirmeye başlamıştır. Balkanlarda, Kafkaslarda, Kırım'da, Rusya'da yaşayan yüz binlerce Müslüman Hıristiyanların baskı ve zulmünden kurtulmak için Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır.¹⁶ Justin McCarthy, Türkiye Cumhuriyeti'nin göçmen bir ulus olduğunu ve aslında bu göçler nedeniyle çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun küçük bir örneği olduğunu ifade eder.¹⁷ McCarthy ayrıca oryantalist Batılı Devletlerin tüm savaşlar için "soykırım" ve "katliam" kelimelerini kullandıklarını ancak Müslümanların uğradığı zulüm ve baskıyı görmezden geldiklerini söyler.¹⁸ Anadolu zulüm görmüş bu insanlar için sığınak olmuştur. Müslüman göçmenler için milliyetçiliği özümsemekten ve Anadolu'yu yurt edinmekten başka çare kalmamıştır. İslam farklı bölgelerden Anadolu'ya gelmiş göçmenler için birleştirici bir unsur olmuştur. Speros Vryonis bu noktada önemli bir tespitte bulunur: "Antik çağlardan bugüne Akdeniz coğrafyası olağanüstü kültürel değişimlere uğramıştır: Helenleşme, Romalılışma, Araplaşma, Hıristiyanlaşma ve İslamlaşma. Buna şimdi de Türkleşme eklenmiştir."¹⁹

Mübadele ile Ege'nin iki yakasında bulunan halkların kaderi tamamen değişmiştir. Mübadele diye adlandırdığımız zorunlu göç Türkiye ve Yunanistan'ın demografik yapısını değiştirmekle kalmamış aynı zamanda her iki devletin de ulus devleti olma isteklerini gerçekleştirmelerine olanak sağlamıştır. Türkiye ve Yunanistan topraklarındaki azınlıkları Ege'nin diğer yakasına zorunlu göç ile göndererek homojen birer ulus devleti olmaya bir adım daha yaklaşmışlardır. Azınlıklar Osmanlı'dan miras kalmışlardır ve her iki devlet de Osmanlı mirasını taşımak istemeyip topraklarındaki azınlıklardan kurtulma yolunu tercih etmişlerdir. Yunanistan'ın Rumları kendi topraklarına istemesinin bir diğer nedeni ise Bulgaristan'a karşı Balkan Savaşları'nda elde ettiği Makedonya'nın kontrolünü elinde tutmaktır. Rumları bu bölgeye yerleştirerek nüfus yoğunluğu ile ülkenin kuzeyinde hak iddia etmek istemiştir.²⁰ Her iki ülke de zorunlu göçü devletlerinin geleceği için önemli saymıştır ve bir daha geri dönmek üzere milyonlarca insanı anavatanından koparmıştır. Türk-Yunan Nüfus mübadelesi ile Anadolu'dan göç eden Ortodoksların sayısı Anadolu'ya gelen Müslümanlardan daha fazladır. Net rakamlar bilinmese de tahminen bir milyon Rum Yunanistan'a göç etmiştir.

14 Bruce Clark, *Twice A Stranger: How Mass Expulsion Forged Modern Greece and Turkey*, Granta, London 2007, s. 44.

15 Renée Hirschon, "Unmixing Peoples' in the Aegean Region", *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*, Ed. Renée Hirschon, Berghahn Books, Oxford 2004, s.10.

16 Justin McCarthy, *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922*, Darwin Press, New Jersey 2004, s. 23.

17 A.g.e., s. 2.

18 A.g.e. s. 23.

19 Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, U.S.A 1971, s. 1.

20 Anastasia Karakasidou, *Fields of Wheat, Hills of Blood: Passages to Nationhood in Greek Macedonia, 1870-1990*, Chicago University Press, USA 1997, s. 141.

Türkiye'ye gelen Müslümanların sayısı ise beş yüz bin kadardır.²¹ Toplamda bir buçuk milyon insan anavatanından zorla göç ettirilmiştir. Savaştan çıkmış her iki devlet için de mübadillerin Ege'nin diğer kıyısına taşınması, tüm ihtiyaçlarının karşılanması, ev ve iş verilmesi oldukça masraflı ve zahmetlidir. Göç yolunda salgın hastalıklarla mücadele eden mübadiller çok zor şartlar altında diğer yakaya geçmişlerdir. Gemide hayatını kaybedenler ise denize atılmıştır.²² Pek çok mübadilin mezarı Ege Denizi'dir. Mübadelenin en acı tarafı zorunlu olması ve geriye dönmenin kesinlikle yasak olmasıdır. Mübadiller gittikleri ülkenin vatandaşı olmuşlar ve diğer ülke vatandaşlığını kaybetmişlerdir.²³ Hatta 1974'e kadar Rumlar Türkiye'ye vize alamamışlar ve anavatanlarını ziyaret edememişlerdir.²⁴ Sürgün edilen Müslümanlar ve Hıristiyanlar bir ömür boyu vatan hasreti çekmişler ve çocuklarını memleket anıları ile büyütmişlerdir. 1970li yıllara kadar Anadolu Rumları Türkçe konuşmuşlardır çünkü Rumların bir kısmının anadili Türkçedir.²⁵ Kemal Yalçın'ın Yunanistan'da görüştüğü Ayancıklı Baba Yorgo akıcı Türkçesi ile dikkat çekmiştir. Yalçın merakına yenik düşüp nasıl bu kadar güzel ve akıcı konuştuğunu sormuştur. Baba Yorgo gururla: "Türkçe, benim vatanımın dilidir, unutmam!" demiştir.²⁶

B. Bafra'dan Yunanistan'a Bir Mübadilin Serüveni

Sophia Kappatos babasının hayatını yazmaya karar verdiğinde babasının Atina'ya göç etmeden önceki son durağını yani Büyükada'daki yetimhaneyi ziyaret eder.²⁷ Kurtuluş Savaşı ve sürgünler yüzünden ailelerini kaybeden yüzlerce Rum ve Ermeni çocuk Büyükada'daki Büyükada Rum Yetimhanesinde misafir edilmişlerdi. Sophia yetimhane binasını ziyaret ederek babasının geçmişine yolculuk yapar ve bundan da çok etkilenir. Yiannis Bafra'nın merkezine 3 km uzaklıktaki Balıklar köyünde 1910 yılında doğmuştur. Sophia babasından köyün adını Paluklar diye duyduğu için kitapta köyün adını Karadeniz ağzı ile *Paluklar* şeklinde yazar.²⁸ Babasını düşündüğüne aklına ilk gelen her akşam iş dönüşü radyoda Türkçe ve Rumca türküler dinlemesi ve uzaklara dalıp gitmesidir. Sophia ve kız kardeşi küçük olduklarından önce bunun nedenini anlamamışlardır. Anneleri babalarının kimsesiz olduğunu ve büyük bir acı içinde anavatanından Yunanistan'a göç ettiğini anlatır. Hatta Sophia'dan babasının hayatını yazmasını ister. Yiannis Ortodoks Hıristiyan bir çift olan Sophia ve Abraham'ın ilk çocuğudur. Üç yaşına geldiğinde Panayiotis adında bir erkek kardeşi olur. Yaşadıkları köy farklı etnik grupların birlikte yaşadığı bir Karadeniz ve Osmanlı köyüdür. Abraham'ın babası Petros çiftçilik ile uğraşan köyün varlıklı Rumlarından biridir. 1908'de İttihat ve Terakki Partisi'nin başa geçmesi ile Petros bu durumun Türkler dışında kalan tüm gayri-Müslim Osmanlı halkını olumsuz etkileyeceğini fark etmiştir. 1914 yılına gelindiğinde Balıklar köyünde yaşayan farklı etnik gruplar daha önce aralarında sorun olmayan etnik ve dini farkların bir duvar gibi aralarında yükselmeye başladığını hissetmiştir. Milliyetçi zihniyet yavaş yavaş tüm etnik

21 Arı, *Büyük Mübadele*, s. 8.

22 Captain K.I. Selinidis, *Son of Refugees: Immigrant to the United States*, Xlibris, USA 2008, s. 98.

23 Arı, *Büyük Mübadele*, s.19.

24 Kemal Yalçın, *Emanet Çeyiz: Mübadele İnsanları*, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 22.

25 Renée Hirschon, *Heirs of the Greek Catastrophe*, Berghahn Books, Oxford 2009, s. 28.

26 Yalçın, *Emanet Çeyiz*, s. 131.

27 Kappatos, *The Promised Journey*, s. 9.

28 A.g.e. s. 21.

grupları etkisi altına almaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) başladığında Osmanlı Devleti gayri-Müslim vatandaşları da askere alır. Jandarma Abraham'ı Amele Taburu'na asker olarak almak için eve gelir ancak Abraham gizlice ahıra saklanır. Abraham eşi Sophia'ya Amele Taburunda çalışan gayri-Müslimlerin bir daha eve dönmediğini söyler ve dikkatli olmaları gerektiğini vurgular. Jandarma köye her gelişinde Abraham saklanır ve askere gitmez. Abraham Yiannis'e de sıkı sıkı tembih eder. Yiannis o zamanlar 4-5 yaşında olduğu için hiçbir şey anlamaz. 1908 yılına kadar askerlikten vergi ile muaf tutulan gayri-Müslimler bu tarihten sonra zorunlu askerlik ile yüzleşirler. Varlıklı olanlar yine vergi ile askerlikten muaf olurken, fakir Rum ve Ermeni Osmanlı vatandaşları askere gitmek zorunda kalmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nda gayri-Müslimlerin diğer tarafta savaşma ihtimaline karşı gayri-Müslimleri Amele Taburlarına alarak yol yapım işlerinde çalıştırmıştır.²⁹ Eline silah almayan ve zor şartlarda çalışan Rum ve Ermeni Osmanlı vatandaşlarının bir kısmı bu kamplarda bir kısmı ise yollarda hayatını kaybetmiştir. Abraham bu korku nedeniyle saklanmayı tercih etmiştir. İki yıl boyunca dağlarda yaşar. Yiannis altı yaşına geldiğinde artık köylerinde "milliyetçilik" kol gezmektedir ve hayat değişmeye başlamıştır.³⁰

Köyün erkekleri Amele Taburuna gitmemek için silahlanıp dağa çıkar. Anadolu'da yaşayan pek çok Rum Abraham gibi silahlanıp dağa çıkmıştır. Kemal Yalçın'ın Yunanistan'da gördüğü Vasili Vasilyadis Amasya'nın Taşova ilçesi Ferizdağ köyündendir. Şuan ki ismi Güvendik olan köyün Rum sakinleri de hayatta kalmak için silahlanıp dağa çıktıklarını anlatmışlardır.³¹ Balıklar Köyü'nün erkekleri de dağa çıkınca Sophia ve köyün diğer kadınları evin hem erkeği hem kadını olup tüm işlere yetismeye çalışmışlardır. Ermenilerin 1915 yılında tehcir edilmesinden hemen sonra Rumların da Anadolu içlerine sürgün edilmesine karar verilmiştir. Sophia bu sırada üçüncü bebeğine hamiledir. Kız kardeşi Paraskevi ise üçüncü bebeğini daha yeni doğurmuştur. Köyün kadınları yanlarında eşleri olmadan sürgüne gönderilirler. Nikos Marantzidis Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Rusların Osmanlı Pontusunu işgal edip bölgede yaşayan Yunanlılarla işbirliği yaparak bir Pontus devleti kurmak istemesinin bu bölgede yaşayan insanların hayatını olumsuz etkilediğini dile getirir. Müslüman-Hıristiyan çatışması yaşanır ve bu çatışma silahsız ve savunmasız insanları daha çok etkiler.³² Yiannis'in annesi ve köylerindeki diğer kadınların ve çocukların sürgüne gönderilme nedeni işte bu çatışma ortamıdır. Ancak bu zorunlu göç pek çok insanın açlıktan, soğuktan ve hastalıktan ölmesine yol açmıştır. Köyde erkek kalmadığı için sürgüne kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gönderilmiştir.

Kışın yola çıkan Rumlar zorlu şartlar altında jandarma gözetiminde Samsun'un Balıklar köyünden Kastamonu'nun Kavak köyüne yürümeye başlarlar.³³ Hamile bir şekilde yola çıkan

29 Çağlar Keyder, "The Consequences of the Exchange of Populations for Turkey", *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*, ed. Renée Hirschon, 39-53, Berghahn Books, Oxford 2004, s. 42.

30 Kappatos, *The Promised Journey*, s. 54.

31 Yalçın, *Emanet Çeyiz*, s. 86-105.

32 Nikos Marantzidis, "Yunanistan'da Türkçe Konuşan Pontuslu Mülteciler: Entegrasyon Sorunu", *Yeniden Kurulan Yaşamlar: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, der. Müfide Pekin, 97-109, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 100.

33 Köyün şimdiki adı Kavakköy. Kitapta Kavak olarak geçiyor.

Sophia oğlu Yiannis'in gözleri önünde sürgünde hayatını kaybeder. Yiannis ve Panayiotis öksüz kalır. Teyzeleri Paraskevi de çocuklarından birini sürgünde kaybeder. Jandarmalar artık evlerine geri döneceklerini duyduğunda pek çok insanın sürgünde hayatını kaybettiği anlaşılır. Yiannis'in kardeşi Panayiotis daldığı uykudan bir daha uyanamaz. Sophia'dan geriye sadece Yiannis kalmıştır. Teyzesi Yiannis'i kız kardeşinden bir yadigâr olarak görür ve korumaya çalışır. Açlıktan ve susuzluktan Yiannis bir deri bir kemik kalmıştır. Geri dönüşte kış sona ermiş, bahar gelmiştir. Eve dönüşte Yiannis annesinin öldüğü ve gömüldüğü yeri görür görmez tanır ve teyzesi ile gözyaşları içinde yola devam ederler. Sophia'nın öldüğü an üzerinde olan gri ceketinden kopmuş olan parçalar mezarının fark etmelerini sağlamıştır. Çok küçük yaşta ağır bir travma geçiren Yiannis annesini her düşündüğünde aklına o gri ceket gelir. Yunanistan'da her akşam kızı Sophia'ya annesinin ceketinden bir parça almadığı için duyduğu pişmanlığı ve üzüntüyü dile getirir.³⁴

Eve dönüş yolunda teyzesi önemli bir karar almak zorunda kalır. Kız kardeşinden yadigâr kalan Yiannis'in açlıktan ölmesine göz yummak istemez ve Yiannis'i yol üstünde bir Türk köyüne bırakmaya karar verir. Tek kurtuluş yolu budur. Kafile Tosya'dan geçerken yol kenarındaki Türkler onları izlemektedir. Teyzesi Yiannis'i Tosya'da yani Theodosiopolis'te bir Müslüman aileye bırakır. Yiannis gözyaşları içinde ayrılır teyzesinden. Belki de teyzesini bir daha hiç görmeyecektir. Onun bir Müslüman aileye verilmesi demek, isminin de dinin de değişmesi anlamına geliyordu. Teyzesi Yiannis'i kucaklar ve kulağına "İsmini sakın unutma. Günde kırk defa tekrar et ki unutmayasın. Sen Yiannis Karatzoglou, Abraham Karatzoglou ile Sophia Gabrielloğlu'nun oğlu olarak Balıklar köyünde, Bafra'da doğdun. Beni duyuyor musun, unutma bunları" diyerek Yiannis'i Tosya'da bırakır. Yiannis için ölümden kurtulmak da çözüm değildir çünkü sığındığı aile Yiannis'e iyi davranmaz. Yemek olarak kuru bir ekmek parçası verilir ve ahırda uyuması istenir.³⁵

Yiannis'in hayatı Ortadoğu Yardım Örgütü'nün çalışmaları sayesinde birden bire değişir. Ortadoğu Yardım Örgütü Amerika'da 1915'te Birinci Dünya Savaşı'nda öksüz kalan Ermeni çocuklarına yardım etmek için Amerikalı zengin yardımseverler tarafından kurulan bir komitedir. Komite kurma fikrini ortaya atan Henry Morgenthau İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisidir. Komite birkaç kez isim değiştirmiş ve son olarak 1919'da Ortadoğu Yardım Örgütü ismini almıştır.³⁶ İşte bu örgüt önce Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni tehciri ile yetim kalan Ermeni çocuklarına, sonra Rumlara yardım eder ve yardımlarını mübadeleden sonra da Yunanistan'da devam ettirir.³⁷ Tosya'da Müslüman bir ailenin yanında bir sene kalan ancak iyi muamele görmeyen Yiannis'in yolu da bu örgüt ile kesişir. Örgütün gönüllü çalışanları Anadolu'da köy ve kasabaları dolaşıp yetim kalmış Ermeni ve Rum çocuklarını toplamışlardır. Tosya'ya gelen gönüllüler Yiannis'e ilk gelişlerinde ulaşamazlar. Yiannis'in sığındığı aile hayvancılık ve çiftçilikle uğraşmaktadır ve Yiannis'e ihtiyaçları olduklarını düşündükleri için vermek istemezler. Gönüllüler daha sonraki ziyaretlerinde köyün papazına uğrar ve köyde 8-7 yaşlarında yetim bir Rum çocuğu olduğunu öğrenirler. Yiannis ve binlerce

34 Kappatos, *The Promised Journey*, s.125.

35 A.g.e. s. 133- 134.

36 Elçin Macar, "Mübadele Araştırmalarında Yeni Bir Kaynak: Dorothy Harrox Sutton Arşivi", *Yeniden Kurulan Yaşamlar: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, der. Müfide Pekin, 83-96, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 86.

37 Dimitri Pentzopoulos, *The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact on Greece*, Hurston & Company, London 2002, s. 77.

yetim çocuk Anadolu'dan İstanbul'a yürüyerek götürülürler. Büyükada'daki yetimhaneye yerleştirilirler. Yiannis yetimhanede Yunanca okumayı ve yazmayı öğrenir. Bu bilgi ışığında Yiannis'in anadilinin Türkçe olduğunu anlamaktayız. Büyük ihtimalle Yiannis Karamanlı Ortodoks cemaatine mensup idi.³⁸ Bu arada Türk-Yunan Savaşı başlamış ve savaş Türkiye'nin zaferi ile sonuçlanmıştır. Türkiye ve Yunanistan mübadele konusunda anlaşmaya varmışlardır. Kurtuluş Savaşı süresince Yiannis'in babası Abraham ve diğer Rumlar Türklere karşı dağlarda savaşmışlardır. Yiannis liseyi bitirene kadar babasını göremeyecektir.

1918'de Tosya'dan ayrılıp Büyükada Rum Yetimhanesi'ne gelen Yiannis tam 6 yıl burada kalıp eğitim aldıktan sonra 1924'te mübadele ile binlerce yetim çocuk ile birlikte Büyükada'dan ayrılır. 1910 yılında doğan Yiannis mübadele olduğunda 14 yaşındadır. Atina'daki Amerikan Yetimhanesi'nde eğitimine devam eder. Ortadoğu Yardım Örgütü Amerika'daki varlıklı aileler ile irtibata geçip Yunanistan'da Amerikan Yetimhanesi'nde kalan çocukların masraflarını karşılamalarını rica eder. Örgütü yardımseverlere mektupla ulaşmıştır. Yiannis için de bir mektup yazılmış ve bir de resim eklenerek Theodosia Kane Eshbaugh isimli iyi kalpli ve yardımsever bir bayana gönderilmiştir. Bayan Eshbaugh Yiannis'in tüm masraflarını karşılamayı kabul eder ve bu şekilde Yiannis'in ikinci annesi olur. Merle Francis Eshbaugh ile Theodosia Kane Eshbaugh çiftinin çocukları olmamıştır. Bayan Eshbaugh Chicago Üniversitesi'nde Felsefe doktorası yapmış, Yunan medeniyetini çok iyi bilen bir bayandır. Yiannis ve Bayan Eshbaugh mektuplaşmaya başlarlar ve Bayan Eshbaugh tüm mektuplarına "Sevgili oğlum John" diye başlayıp "Amerikalı Annen" şeklinde bitirdiği için aralarında duygusal bir bağ oluşur. Küçük yaşta annesini kaybetmiş olan Yiannis anne sevgisine muhtaçtır ve o da mektuplarına "Sevgili Anneciğim" diye yazmaya başlar. Amerikalı annesinden aldığı her mektupla Amerika'ya gitme isteği artar ve liseyi bitirdiğinde Amerikalı annesinin kendisini yanına alacağını ümit eder. Amerika'ya gitmek en büyük hayali olmuştur. Amerika o dönemlerde Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan tüm gayri-Müslimlerin hayallerini süsler. Dini, etnik, siyasi ve ekonomik nedenlerle Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, hatta Müslüman Türkler de dâhil olmak üzere pek çok insan Türkiye'den Amerika'ya göç eder.³⁹ Çünkü Amerika fırsat ülkesidir. Aslen Kayserili olan Rum asıllı Amerikalı yönetmen Elia Kazan'ın 1963 yapımlı 174 dakikalık Oscar'lı filmi *America America* bu konuyu beyaz perdeye yansıtmaktadır. Film Elia Kazan'ın 1962'de yayınlanan ve aynı ismi taşıyan kitabından uyarlamadır.⁴⁰ Filmde Kayserili Rum bir genç Amerika'ya gitmek için mücadele eder ve sonunda amacına ulaşır.

1927 yılına gelindiğinde Yunanistan'ın hala Anadolu'dan gelen göçmenleri yerleştirmeye çalıştığı görülür. Atina şehri nüfus artışı nedeniyle büyümeye başlamıştır. Yunan hükümeti göçmenlerin Türkçe olan soy isimlerini değiştirmelerini talep etmiştir. Yunanistan'ın bu talebine karşı çıkanlar olmuştur. Kemal Yalçın'ın *Emanet Çeyiz* adlı kitabı için söyleşi yaptığı Kayserili Vasili Karabaş bu talebe karşı çıkarak "Ben Kayserili Karabaş doğdum, Kayserili Karabaş öleceğim dedim. Değiştirtmedim" demiştir.⁴¹ Yiannis ise çocuk yaşta olduğu için böyle bir talep de bulunacak durumda değildir. Karatzoglou olan soyadı dedesi Petros'tan ötürü

38 Detaylı bilgi için bakınız: Yonca Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler*.

39 Rıfat Bali, "From Anatolia to the New World: The First Anatolian Immigrants to America", *International Journal Turkish Studies*, C. 12, S.1-2 (2006), s. 53-69.

40 Elia Kazan, *America America*, Stein and Day, New York 1962.

41 Yalçın, *Emanet Çeyiz*, s.76.

Petrides şeklinde değiştirilmiştir.⁴² O artık Yiannis Petrides'tir. Bir gün bir polis memuru Yunan Kızılhaç'ından bir mektup getirir. Yiannis'in amcası ve diğer akrabaları Yunanistan'da onu aramaya başlamışlardır. Yiannis'in tüm ailesi diğer pek çok Pontus'lu Rum ile Makedonya'ya yerleştirilmiştir. Yiannis'in teyzesi ve eniştesi Atina'ya gelip Yiannis'i bulurlar. Yiannis eniştesini görünce annesini, köylerini, sürgünü, annesi ve kardeşinin sürgünde ölüşünü hatırlayıp üzüntüsünü tekrar yaşar. Eniştesi Stavros, babasının iyi bir direnişçi olduğunu ve hala yaşadığını haber verir. Hatta Abraham yeniden evlenmiş ve yeni eşinden beş çocuğu olmuştur. Pek çok Pontus'lu gibi Abraham da Makedonya'ya yerleştirilmiştir. Yeni ailesiyle birlikte Edessa kasabasında yaşamaktadır. Yiannis babasının annesinden sonra başka biriyle evlenmiş olmasına çok üzülür.⁴³ Tüm bu şartlar altında babasını sevip sevmeyeceğini bile düşünür. Kafasında türlü sorularla yola çıkar. Diğer yandan, Amerikan Yetimhanesi yetkilileri Yiannis'e istediği zaman geri gelip eğitimine devam edebileceğini söylerler.

Abraham'ın yaşadığı köyün adı Sevastiana'dır. Bu isim Anadolu'daki Sivas şehrinde gelmektedir. Rumlar Yunanistan'daki yeni yerleşim yerlerine terk ettikleri anavatanlarının ismini vermeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle mübadeleden sonra Yunanistan'da kurulan yeni yerleşim yerlerine Anadolu Rumları Yeni Efes, Yeni İzmir gibi isimler vermişlerdir.⁴⁴ Bu yolla Rumlar Anadolu ile yani anavatanları ile bir bağ kurmaya çalışmışlardır. Anavatanlarını unutmak istememişlerdir. Abraham ve üvey anne Europi çiftçilik ve hayvancılık yaparak geçinmektedirler. Europi Yiannis'in hayvanlara çobanlık yapmasını ister. Ancak Yiannis okuma ve öğrenme isteği ile doludur. Sevastiana ona Tosya'daki Müslüman ailenin yanında yaşadığı kötü günleri hatırlatır. O günleri tekrar yaşamak ve çobanlık yapmak istemez. Abraham da Yiannis'in yanlarında pek mutlu olmadığını fark eder. Liseyi bitirmiş olan oğlunun çobanlık yapmasını kabul etmeyip Atina'ya yetimhaneye dönüp eğitimine devam etmesini ister. Yiannis 1930'da lise diplomasını alır. Diplomasına "Mübadil" damgası basılmıştır. Bu damga mübadil Yiannis'i diğer lise mezunu Yunanlı gençlerden ayırmak için bilinçli bir şekilde hazırlanmıştır. Yerli Yunan halkı Anadolu'dan gelen Rumları hor görmüş ve onların Türkiye'den geldikleri için Türk olduklarını söyleyip aşağılamışlar ve hatta kız alıp vermemişlerdir.⁴⁵ Yerli Yunanlılar Rumların kendi topraklarına yerleşeceklerinden korkmuşlardır.⁴⁶ Dahası Rumların ekonomik anlamda da kendilerine rakip olduklarını düşünmüş ve sınırlı olan ülke kaynaklarını mübadillerle paylaşmak istememişlerdir.⁴⁷ Sağ görüşlü basın organları işi daha da ileri götürüp mübadillerin kollarına sarı bir bant takmalarını ve yerlilerden bu şekilde ayırt edilmelerini dahi teklif etmiştir.⁴⁸ Bu teklif Rumlarla yerli Yunan halkının birbirleri ile anlaşamadıklarını göstermektedir. Aynı dine mensup bu insanların birlikte bir hayat kurmakta zorlanmalarının nedeni ise farklı kültürel değerlere sahip olmalarıdır. Sözlü tarih çalışmaları bu gerçeği ortaya çıkarmıştır.⁴⁹

42 Kappatos, *The Promised Journey*, s. 210.

43 A.g.e., s. 219.

44 Pentzopoulos, *The Balkan Exchange*, s. 114

45 Yalçın, *Emanet Çeyiz*, s. 82.

46 A.g.e. s. 142.

47 Dimitra Giannuli, "Greeks or "Strangers at Home": The Experiences of Ottoman Greek Refugees during Their Exodus to Greece, 1922-1923", *Journal of Modern Greek Studies*, C. 13, S. 2 (1995), s. 279.

48 George Th. Mavrogordatos, *Stillborn Republic: Social Coalitions and Party Strategies in Greece, 1922-1936*, University of California Press, USA 1983, s. 195.

49 Bakınız: Kemal Yalçın, *Emanet Çeyiz*; Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, *Göç: Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*; Renée Hirschon, *Heirs of the Greek Catastrophe*; İskender Özsoy, *Mübadelenin Öksüz*

Yiannis eğitimine liseden sonra devam etmek istemiş ancak yetimhane müdürünün vefatı nedeniyle üniversite eğitimi alamamıştır. Sekiz ay askerlik yaptıktan sonra iş aramaya başlar. Bir arkadaşının referansı ile Macaristan Büyükelçiliği'nde iş bulur. İş görüşmesinde mübadil olduğunu söylemekten çekinir. Macaristan'ın Türkiye ile olan işbirliği ve dostluğu nedeniyle işe alınmaktan korkmuştur. Macarlar 1890lı yıllardan itibaren Ruslara karşı Turancılık ilkesini benimsemiş ve Macar milletinin kökenlerinin Türk milletine dayandığını iddia ederek Türklerle işbirliği yapmaya başlamışlardır.⁵⁰ Yiannis'in korkusunun temelinde bu yatmaktadır. Her ne kadar mübadil olduğunu gizlemek istese de iş görüşmesini yürüten konsolos görevlisi İngilizce ve Fransızca bilen Yiannis'e geçmişi ile ilgili pek çok soru yöneltip onun bir mübadil olduğunu öğrenir. Ancak bu bilgi olumsuz bir etki yaratmaz. Yiannis yeterli donanıma sahip olduğu için işe alınır. Yiannis'e konsolosluk binasında bir oda verilir. Diğer çalışanlar gibi o da konsolosluk binasında kalmaya başlar ve on yıl boyunca Macaristan Konsolosluğu'nda çalışır ve yaşar. Bu arada eşi Maria ile de tanışır. Maria Yunanistan'ın Kefalonya adasındandır. Annesinin genç yaşta ölmesi üzerine, denizci olan babası Gerassimos, kızı Maria'yı jinekolog arkadaşı Dr. Travlos'un yanına ebelik eğitimi alması için göndermiştir. Dr. Travlos'un evi ve kliniği konsolosluğun hemen yanındadır ve bahçede gezinen Yiannis Maria'yı görür görmez beğenir. Henüz 16 yaşında olan Maria Yiannis ile tanıştığında annesinin yasını tutan genç bir kızdır. Birbirlerini çok seven Yiannis ve Maria'nın hayatı ayrılıklar ve zorluklarla geçecektir. Maria 1937'de ebelik diplomasını alır ve babası Gerassimos'un Kefalonya'ya dönmesi ile evine geri dönüp iş aramaya başlar. Maria Skala'nın en iyi ebesi olur. Yiannis Maria ile evlenmek ve bir yuva kurmak için konsolosluktaki işini bırakıp Kefalonya'da çiftçilik yapmaya bile razı olur. Ancak Maria iyi eğitim almış birinin çiftçi olmasını istemez ve evlilik için bir süre daha bekleyebileceklerini söyler. Yiannis Maria'ya kavuşmak için para biriktirip bir arsa alması gerektiğini anlar ve bunun için Amerika'ya gidip çalışmayı düşünür. Amerikalı annesine mektupla bu fikrinden bahseder. Annesi daha önce defalarca onu yanına almayı düşünmüş ancak danışmanı her defasında Yiannis'in farklı bir kültüre alışmada zorluk çekebileceğini söyleyip onu bu fikrinden vazgeçirmiştir. Bayan Eshbaugh mektupla cevap verir oğluna. Amerika'nın içinde bulunduğu ekonomik bunalım nedeniyle şimdilik Yiannis'i yanına alamayacağını ama ilerde bunu düşünebileceklerini ifade eder. O dönemde Amerika 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı nedeniyle zor günler geçirmektedir.⁵¹ İşlerini kaybeden milyonlarca Amerikalı açlık ve yoksullukla mücadele etmektedir. Amerika hayali sona eren Yiannis Atina'nın dış mahallelerinden birinden, Helioupolis'ten arsa satın alır. Yeni hayali bu arsaya ev yaptırıp Maria ile bir an önce evlenmektir.

Ancak olaylar istedikleri gibi gelişmez çünkü milyonlarca insanın ölümüne sebep olan İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Yiannis 1939'un Haziran ayından Ekim sonuna kadar askeri eğitim alır. Pek çok Avrupa ülkesi gibi Yunanistan da bu savaş atmosferinden rahatsız olmuştur. Bu arada Maria Atina'da bir devlet hastanesinde hemşirelik yapmaya başlar. 1940 yılına gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı başlamıştır ve Yiannis Arnavutluk Cephesi'nde İtalyanlara karşı savaşmaya gider. Cepheye zatürree olur ve hastanede tedavi görür. Hastalık nedeniyle izne çıktığında Maria ile nişanlanır. Ancak izin biter bitmez tekrar cepheye döner. Tıpkı

Çocukları ve İki Vatan Yorgunları.

50 Erol Köroğlu, *Ottoman Propaganda and Turkish Identity: Literature in Turkey during World War I*, Tauris Academic Studies, London 2007, s. 52.

51 Ballard C. Campbell, "The Great Depression", *Dictionary of American History*, ed. Stanley I. Kutler, 256- 261, C.8. Thompson&Gale, USA 2003.

Yiannis gibi pek çok Küçük Asyalı Rum İkinci Dünya Savaşı'nda Arnavutluk'ta İtalyanlara karşı çarpışmıştır. Kemal Yalçın'ın görüştüğü Vasili Vasilyadis 1939'da Arnavutluk'ta İtalyanlara karşı savaşmıştır. Daha sonra 1941'de Alman işgali ile karşı karşıya kalmıştır Yunanistan. 1941-45 yılları arasında Almanlara karşı savaşan Vasili, 1946'da İç Savaş'ta tekrar askere alınmıştır. İç Savaş'ın İtalyan ve Almanlara karşı yapılan savaştan daha kötü olduğunu çünkü kardeşin kardeşi öldürdüğünü üzüntü ile ifade etmiştir.⁵² Anadolu Rumlarının Yunanistan'daki hayatı savaşlarla, açlıkla, kıtlıkla geçmiştir. Yunanistan'da zor şartlar altında yaşayan ve çalışan Rumlar sosyalist düşüncenin etkisi altına girmişlerdir.⁵³ Çalışma koşulları çok kötü olan mübadillere sol düşünce sahibi siyasetçiler ulaşmakta zorluk çekmemişlerdir. Göçmenlerin yaşama tutunmak için çok çalışması gerektiğini bilen iş adamları fabrikalarını göçmen yerleşimlerine yakın kurmuş ve onları daha düşük ücretle çalıştırmışlar. Sol siyasetin taraftan bulmasını nedeni de budur.

Yiannis bir yandan göçmen ve kimsesiz olmanın zorlukları ile baş etmeye çalışırken bir yandan da İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı zorluklarla mübadele eder. İkinci Dünya Savaşı devam ederken 1941-1942 yıllarında Yunanistan'da açlık ve kıtlık baş gösterir. İnsanlar bir parça ekmek için ellerinde avuçlarında ne varsa satarlar. Sokaklarda açlıktan ölmüş insan manzaraları görülür. Yiyecek kıtlığının nedeni Almanlar, İtalyanlar ve Bulgarlar tarafından işgal edilen Yunanistan'a dışarıdan yiyecek girişinin durdurulması, bloke edilmesi ve hatta balık tutmanın bile yasaklanmasıdır.⁵⁴ Kara borsa, siyasi ve ekonomik nedenler yüzünden Yunan halkı açlık ve kıtlıkla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Savaştan ziyade kıtlık nedeniyle pek çok insan ölmüştür. Türkiye de Yunanistan'a bu zor zamanlarında yiyecek göndererek destek olmuştur.⁵⁵ Yiannis konsoloslukta yiyecek sıkıntısı çekmez ancak Maria ve babası açlığın ve kıtlığın acı yüzüyle karşılaşır. Bu zor zamanda Abraham bir mektupla gelini Maria ile babasını Sevastiana'ya davet eder. Kendileri ekip biçtiği için Sevastiana'da yiyecek sıkıntısı yoktur. Önce kabul etmek istemeseler de şartların kötüleşmesiyle teklifi kabul zorunda kalırlar. Yunan hükümeti için sokaklardan ölüleri toplamak bile sorun olmaya başlar. Maria ile Yiannis birer yıl arayla- 1942- 1943- babalarını kaybederler. Annelerini de yıllar önce kaybetmiş olan Maria ve Yiannis hayatta bir başlarına kalmışlardır. Bu üzüntü ile daha fazla ayrı kalmak istemezler ve bin bir güçle evlenme kararı alırlar. Savaş ve kıtlık devam ettiği için yeni evli çift ayrı yaşamak zorunda kalır. Ev kiralayacak paraları olmadığı için Yiannis konsoloslukta kalmaya devam ederken, Maria hemen yan binada, Dr. Travlos'un kliniğinde kalır. Tıpkı eski günlerdeki gibi. Konsoloslukta yiyecek sıkıntısı çekmeyen Yiannis yemeğini Maria ile paylaşır. Ancak bu durum işini kaybetmesi ile sonuçlanır. Maria ve Yiannis Dr. Travlos'un kliniğinde iki ay kalırlar ve sonunda bodrum katında güneş görmeyen bir ev kiralarlar. Yiannis tüm çabalarına rağmen iş bulamaz ve tiyatro binasının önünde şeker ve sigara gibi tüketim ürünleri satmaya başlar.

1944'te Alman işgali hala devam ederken, Maria ile Yiannis'in kızı Sophia dünyaya gelir. Sophia Yiannis'in sürgünde Anadolu'da ölen annesinin adıdır. Kitabın yazarı Sophia'nın

52 Yalçın, *Emanet Çeyiz*, s.102-103.

53 Pentzopoulos, *The Balkan Exchange*, s.191.

54 Violetta Hionidou, "Black Market, Hyperinflation, and Hunger: Greece 1941-1944", *Food and Foodways: Explorations in the History and Culture of Human Nourishment*, C.12, S. 2-3 (2004), s. 82.

55 Çağla Derya Tağmat, "Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46 (2010):457-483.

doğumundan sonra Alman işgali sona erer. Savaşın bitiminden iki ay sonra Yunanistan'da sağcılar ile solcular arasında İç Savaş başlar. Daha önce de bahsettiğimiz gibi mübadillerin çoğu sol görüşü desteklemiştir çünkü yaşam koşulları onları bu düşünceye sevk etmiştir. Bu arada Yiannis küçük bir dükkânda şarap satmaya başlamıştır. Maria ise eski işine yani devlet hastanesinde ebeliğe devam etmiştir. Kıtılık nedeniyle babasıyla Sevastiana'ya gittikleri için işinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Ancak sonunda yine eski işine başlamış ve Atina'dan Pire kentine taşınmışlardır. 1949 yılına kadar Pire'de yaşadıkları sonra ancak 1949'da Helioupolis'teki arsalarına ev yaptırmışlardır. Müteahhit onları dolandırmış ve sadece ışık dahi görmeyen iki küçük oda yapıp işi yarım bırakıp çekip gitmiştir. İkinci kızları dünyaya geldiğinde adını Theodosia Zacharoula koyarlar. Theodosia Amerikalı annenin adı iken, Zacharoula Maria'nın annesinin adıdır. Karanlık ve rutubetli olan bu küçük bodrum katında maddi sıkıntılar içinde uzunca bir süre daha yaşamaya devam ederler.

1954'ün sonbaharında Bayan Eshbaugh sürpriz yapar ve Pontuslu oğlu Yiannis'i evinde ziyaret eder. Çocukluğundan beri devamlı mektuplaştığı Amerikalı annesi ile tanışmak Yiannis'i çok mutlu eder. Bayan Eshbaugh Yiannis'le tanıştığında onu Amerika'ya yanına almadığına çok pişman olur çünkü Yiannis ve ailesi kötü şartlar altında yaşamaktadırlar. Bayan Eshbaugh bundan çok etkilenir. Bunca yıl ayrı kalmış olmaktan üzüntü duyduğu için bir ara Yunanistan'a yerleşmeyi düşünür ancak yaşlı olduğu için bu fikrinden vazgeçer ve oğlu Yiannis'i bir kere daha ziyaret eder Atina'da. 1963'te Yiannis maddi zorluklarla boğuşurken Amerika'dan bir mektup alır. Bu sefer mektubu yazan Bayan Eshbaugh değildir. Kırk yıl gibi uzun bir süre mektuplaştığı ve çok sevdiği Amerikalı annesi Theodosia vefat etmiştir. Yiannis ikinci kez anne kaybetmenin üzüntüsünü yaşar. Sanki bu üzüntü çok daha derindir. Kaderin cilvesine bakın ki Theodosia, Amerikalı annesinin adı, "Tanrı'nın hediyesi" anlamına gelmektedir. Teyzesinin Yiannis'i ölmesin diye bıraktığı kasabanın adı da Theodosiopolis'tir. Annesiz ve babasız büyüyen Yiannis için Amerikalı anne Theodosia gerçekten de Tanrı'dan bir hediyedir. Onun maddi ve manevi desteği ile hayata tutunmuştur ve bir gün Amerikalı annesinin yanına gitme ümidiyle yaşamış ve tüm zorlukları aşmıştır. 1992 yılında Maria lösemi nedeniyle hayata gözlerini yumar. Oldukça yaşlanmış olan Yiannis ise yaz aylarını Maria'nın memleketi Kefalonya'da yazlık evlerinde deniz kenarında balık tutarak geçirmeye başlar. Yiannis Maria ile maddi zorluklar ve imkânsızlıklar içinde mutlu bir evlilik yaşamıştır. Eşini kaybetmenin verdiği derin üzüntü içinde kış aylarını yine Helioupolis'te, Atina'da geçirir ve anılarını yazmaya çalışır. Yaşadıklarını diğer nesillere aktarmak ister. Ancak anılarını tamamlayamadan Nisan 2000'de Tara'da hayatını kaybeder. Çok sevdiği eşi Maria'nın yanına gömülür.

C. SONUÇ

Hayatı savaşlarla ve göçlerle geçen Yiannis hatıratında bizlere sadece kendi yaşam öyküsünü anlatmamış, aynı zamanda yaşadığı dönemin siyasi olaylarına da ışık tutmuştur. Osmanlı Devleti'nin çöküşü ile patlak veren savaşlar nedeniyle hayatları altüst olan milyonlarca insandan biri olan Yiannis sadece Anadolu'da değil, Yunanistan'da da siyasi çalkantıların kurbanlarından biri olmuştur. Yaşadığı savaşlar, göçler ve yoksulluk belleğinde derin izler bırakmıştır. Akşam iş dönüşü dinlediği Türkçe ve Rumca şarkılarla kendini avutmaya çalışmış ve annesinin ölürken üzerinde olan gri ceketinden bir parça almamış olmanın üzüntüsünü her akşam kızları ile paylaşmıştır. İşte bu nedenledir ki bellek tarihle sıkı sıkıya bağlıdır

diyebiliriz. Bellek çalışmaları tarih disiplinine yeni bir perspektif kazandırmakta ve tarihin artık bireylerin de deneyimlerinden yola çıkılarak yeniden yorumlanmasına gerektiğini vurgulamaktadır. Kathrine Nelson'ın isabetli tespitiyle, 18. yüzyıl hem romanın hem de oto/biyografilerin yükselişe geçtiği bir dönemdir ve her ikisi de belleğe dayanmaktadır.⁵⁶ 20. yüzyıl ise bu yükselişin artarak devam ettiği, görgü tanıklarının deneyimlerine daha fazla önem verildiği bir yüzyıldır. Bireyselliğin ön plana çıktığı ve bireylerin de her anlamda bilinçlendiği bir asır olan yirminci yüzyıl iki büyük savaşa tanık olmuş ve bu felaketleri yaşayan insanların gördüklerini yazıya aktarma istekleri sözlü tarih çalışmalarına yeni bir yön vermiş ve ön plana çıkarmıştır. Sözlü tarih çalışmaları unutmayı değil, hatırlamayı merkeze alarak, gelecek nesillere ibretlik olaylar aktarmaktadır. Kayda geçmeyen geçmiş tarih değildir ifadesinden yola çıkarak zulme uğramış ve toplumun dışına itilmiş insanların kendi tarihlerini kendilerinin yazdığı, hem aktör hem de yazar oldukları bir dönemde bellek ile tarihin ilişkisi hakkında gelecekte daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerektiği aşikârdır.

D.KAYNAKÇA

Aktar, Ayhan. "Homogenising the Nation, Turkifying the Economy: The Turkish

Experience of Population Exchange Reconsidered." *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*. Ed. Renée Hirschon, 79-97. Berghahn Books, Oxford, 2004.

Aktar, Ayhan & Damla Demiröz. "Yunan Tarihyazımında Mübadele ve Göç." *Kebikeç:*

İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi, C. 22 (2006): 85-98.

Anzerlioğlu, Yonca. *Karamanlı Ortodoks Türkler*. Phoenix, Ankara, 2003.

Ash, Timothy Garton. "On the Frontier." *Witness Literature*. Editör Horace Engdahl, 57-68. World Scientific Publishing, Singapore, 2002.

Arı, Kemal. *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç, 1923-1925*. Tarih Vakfı

Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.

Bali, Rifat. "From Anatolia to the New World: The First Anatolian Immigrants to America." *International Journal Turkish Studies*, C.12, S.1-2 (2006):53-69.

Becker, Carl. "Everyman His Own Historian." *The American Historical Review*, C. 37, S. .2 (1932):221-236.

⁵⁶ Kathrine Nelson, "Self and Social Functions: Individual Autobiographical Memory and Collective Narrative." *Memory*, C. 11 S.2 (2003), s. 23.

Campbell, Ballard C. "The Great Depression. *Dictionary of American History*." Ed.

Stanley I. Kutler, C.8, 256-261. Thompson&Gale, USA, 2003.

Clark, Bruce. *Twice A Stranger: How Mass Expulsion Forged Modern Greece and Turkey*. Granta, London, 2007.

Collins, James. *The Mind of Kierkegaard*. Princeton UP, Princeton, 1953.

Giannuli, Dimirtra. "Greeks or "Strangers at Home": The Experiences of Ottoman Greek Refugees during Their Exodus to Greece, 1922-1923." *Journal of Modern Greek Studies*, C.13, S.2 (1995): 271-287.

Heraclides, Alexis. *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies*.

Palgrave Macmillan, London, 2010.

Hionidou, Violetta. "Black Market, Hyperinflation, and Hunger: Greece 1941-1944." *Food and Foodways: Explorations in the History and Culture of Human Nourishment*, C.12, S. 2-3 (2004): 81-106.

Hirschon, Renèe. *Heirs of the Greek Catastrophe*. Berghahn Books, Oxford, 2009.

———. "Unmixing Peoples' in the Aegean Region." *Crossing the Aegean: An*

Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey, Ed. Renèe Hirschon, 3-12. Berghahn Books, Oxford, 2004.

Jenkins, Keith. *Rethinking History*. London: Routledge, London, 2003.

Kappatos, Sophia. *The Promised Journey: Pontus-Kefalonia. The Foundation of Hellenic World, Greece*, 2011.

Karakasidou, Anastasia. *Fields of Wheat, Hills of Blood: Passages to Nationhood in Greek Macedonia, 1870-1990*. Chicago University Press, USA, 1997.

Kazan, Elia. *America America*. New York: Stein and Day, New York, 1962.

Kenny, Michael G. "A Place for Memory: The Interface between Individual and Collective History." *Comparative Studies in Society and History*, C.41, S.3 (1999):

420-437.

Keyder, Çağlar. The Consequences of the Exchange of Populations for Turkey.”

Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey. Editör Renée Hirschon, 39-53. Berghahn Books, Oxford, 2004.

Köroğlu, Erol. *Ottoman Propaganda and Turkish Identity: Literature in Turkey during World War I.* I.B. Tauris, London, 2007.

Küçük Asya Araştırmaları Merkezi. *Göç: Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*, Der. Herkül Millas, Çev. Damla Demiröz. İletişim, İstanbul, 2001.

Macar, Elçin. “Mübadele Araştırmalarında Yeni Bir Kaynak: Dorothy Harrox

Sutton Arşivi.” *Yeniden Kurulan Yaşamlar: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Der. Müfide Pekin, 83-96. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Marantzidis, Nikos. “Yunanistan’da Türkçe Konuşan Pontuslular ve Uyum Sorunları.” *Yeniden Kurulan Yaşamlar 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Der. Müfide Pekin, 97-109. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Mavrogordatos, George Th. *Stillborn Republic: Social Coalitions and Party Strategies in Greece, 1922-1936.* University of California Press, USA, 1983.

McCarthy, Justin. *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922.* Darwin Press, New Jersey, 2004.

Nelson, Kathrine. “Self and Social Functions: Individual Autobiographical Memory and Collective Narrative.” *Memory*, C. 11 S.2 (2003): 125–136.

Özkırımlı, Umut & Spyros A. Sofos. *Tormented by History: Nationalism in Greece and Turkey.*

Hurst, London, 2008.

Özsoy, İskender. *Mübadelelerin Öksüz Çocukları.* Bağlam, İstanbul, 2007.

———. *İki Vatan Yorgunları: Mübadele Acısını Yaşayanlar Anlatıyor.*

Bağlam, İstanbul, 2003.

Pentzopolous, Dimitri. *The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact on Greece.*

Hurston&Company, London, 2002.

Selinidis, Captain K.I. *Son of Refugees: Immigrant to the United States.* Xlibris, USA,

2008.

Tağmat, Çağla Derya. "Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü:

Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 46, (2010): 457-483.

Thompson, Paul. *The Voice of the Past: Oral History.* Oxford University Press, USA, 2000.

Tonkin, Elizabeth. *Narrating Our Pasts: The Social Construction of Oral History.*

U.K: Cambridge University Press, UK, 1992.

Vryonis, Speros. *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process*

of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century. University of California Press, USA, 1971.

Yalçın, Kemal. *Emanet Çeyiz: Mübadele İnsanları.* Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2008.